

Paradžanov, Sergei (1964), *Menneitten sukupolvien varjot* (Teny zabytyh predkov). Kiova. Dovženkon studiot

Paradžanov, Sergei (1969), *Granaattiomenan väri* (Svet granata, alkuperäisnimi Nran Gouyne, myös nimellä Sajat Nova). Armeniafilm.

Paradžanov, Sergei (1984), *Linnoituksen legenda* (Legenda o Suramskoi kreposti). Gruziafilm.

Viljanen, M. ja Stranius, P. (1990), Elokuva vangitsee aikaa. 2-osainen dokumenttiohjelma.

3. Haastattelut:

German, Aleksei (1989). Suomen elokuva-arkistossa nauhoitettu haastattelu. Helsinki, toukokuu 1989.

Mordjukova, Nonna (1996), Tv-haastattelu. Venäjän televisio. ORT-kanava. 24.6.1996.

Vaietet sodat ja sotaelokuvat

P e n t t i S t r a n i u s

II maailmansota — neuvostoliittolaisittain Suuri Isänmaallinen sota — oli alati toistuva elokuva- ja televisiosarja -aihe Neuvostoliiton viimeisinä vuosikymmeninä. Tämä sotagenre, jolla oli valtava merkitys venäläisen patriotismin ja ns. viholliskuva-identiteetin rakennustyössä, on tehnyt jossain määrin paluuta 2000-luvun Venäjällä. Vanhat neuvostoelokuvat ja siinä sivussa suositut sotafilmit ovat tulleet takaisin.

Kummalliselta siksi tuntuukin, että uudemmat sotapesäkkeet — vaikkapa Afganistan, Keski-Aasia, Kaukasus ja erityisesti Tšetšenia — kiinnostavat tuskin ollenkaan elokuvantekijöitä. Tehtiinhän Amerikassakin hävityn Vietnamin sodan jälkeen aika nopeaan tahtiin mm. sellaiset menestyselokuvat kuten *Kauriinmetsästäjä*, *Ilmestyskirja*. *Nyt ja Platoon*. Miksi Venäjän valkokangas vaikenee omista konflikteistaan? Tämän kysymyksen esitti myös *Iskusstvo Kino* -lehden toimitus taannoin muutamalle venäläiselle ja Kaukasukselta kotoisin olevalle ohjaajalle. (*Iskusstvo Kino* 7/2000)

Tšetšenia-aihetta löyhästi sivunneen *Kaukasian vanki*-elokuvan vuonna 1997 ohjannut Sergei Bodrov painotti haastattelussa sitä, että "...kun kerran Venäjän käymistä paikallissodista ei elokuvia tehdä, niitä ei silloin myöskään yhteiskunnassa tarvita. Annetaan nyt kansan ensin vetää henkeä ja tulla tajuihinsa!". Tadžikistanin 1990-luvun alun sisällissotaa kuvannut Sergei Govoruhin oli tyystin toista mieltä: "Yhteiskunta ei halua tietää totuutta". Govoruhinin ohjaama pitkä dokumentti *Kirotut ja unohdetut* (1997) ei kelvannut raadollisuutensa vuoksi esim. Venäjän isoille TV-kanaville. Ohjaaja kulki Tadžikistanissa venäläissotilaiden mukana ja vakuutti haastattelussa, että erotuksena Tšetšenian sodista Tadžikistanissa oltiin oikealla asialla — puolustamassa maata "...todelliselta ääri-islamilaiselta uhalta ja ekstremisteiltä Venäjän reuna-alueilla".

Sulambek Mamilov, kansallisuudeltaan inguuši, ohjasi Anatoli Pristavkinin kuuluisasta romaanista *Yöpyi pilvi kultainen* samannimisen elokuvan vuon-

na 1989. Tuolloin Kaukasian kansojen pakkosiirroista kertovalla elokuvatarinalla oli vielä sensuurivaikeuksia, ja ohjaaja joutui leikkaamaan 2-osaiseksi tarkoitettua filmiä alle kahteen tuntiin. Mamilov asui nuoruudessaan pitkään myös Groznyissa ja järkyttyi pahasti nähtyään rauniokaupungin 1990-luvun lopulla: “Uusille sodista kertoville elokuville olisi taatusti sosiaalista tilausta, mutta ei valtio niitä tarvitse. Tšetšenian sotaa rehellisesti käsittelevä filmi ei saisi millään rahoitusta”.

Hyvin monet elokuvaohjaajat tuntuivat *Iskusstvo Kino* -lehden haastattelussa olevan sitä mieltä, että venäläiset taiteilijat ja kirjailijat tarvitsisivat vielä hengähdystaun luodakseen jotakin kunnollista “rikollisista” Afganistanin ja Tšetšenian sodista. Suuressa Isänmaallisessa sodassa oli mukana koko kansa; se oli haastateltujen mukaan kansallista ja oikeutettua vapautustaistelua fasismia vastaan. Samalla todettiin, että II maailmansotaa käsittelevät, rehellisimmät ja taiteellisesti parhaat venäläiselokuvat tehtiin vasta 1960- ja 70-luvuilla. Esimerkkeinä mainittiin mm. Aleksei Germanin ohjaamat *20 päivää ilman sotaa* ja *Teiden vartiointi*, Sergei Bondartšukin *He taistelivat synnyinmaansa puolesta*, Larisa Šepitkon “raamatulliseksi” keuhuttu *Nousu* ja Andrei Smirnovin nostalginen *Sotakaverit* (joka sallittiin siksi, että itse Leonid Brežnev olisi huhujen mukaan kyynelhtinyt filmin esikatselussa — ohjaaja Smirnovhan oli hyllytetyn *Enkeli*-elokuvansa jälkeen mustalla listalla...).

Mutta joukosta löytyi myös yksi ääni, joka piti Tšetšenian sotiakin Venäjän puolelta patrioottisena puolustustaisteluna, nimittäin Aleksandr Nevzorov. Hänhän tuli kuuluisaksi 1980-90-lukujen vaihteen skandaalijournalistina, mm. suositon TV-ohjelman *600 sekuntia* vetäjänä. Vuonna 1997 Nevzorov ohjasi karmean videoelokuvan *Kiirastuli*, joka kertoo osin journalistin omista seikkailuista ja taisteluista ensimmäisessä Tšetšenian-sodassa. “Kunnon taideteoksia sodasta voivat tehdä vain sotaviruksen tartuttamat kaverit”, julisti Nevzorov, joka kehui myös amerikkalaisen Oliver Stonen Vietnam-kokemusten hyödyttäneen ohjaajaa ammatillisesti. Pari muuta haastateluun osallistunutta mainitsi muuten juuri Nevzorovin *Kiirastulen* kaikista vastenmielisimpänä ja kansalliskiihkoisimpana tekeleenä viime vuosien sota-

filmien saralla.

Armenialainen Karen Gevorkian (dokumenttifilmit *Tervetuloa helvettiin!*, 1997 ja *Tienhaara*, 1999) erotti omassa puheenvuorossaan tiukasti ensimmäisen ja toisen Tšetšenian-sodan: “Tšetšenian voitti ensimmäisen sodan, minkä jälkeen kukaan ei enää ottanut Venäjän armeijaa todesta”. Mutta sitten “...tšetšeenit alkoivat harrastaa pelkkää ryöstelyä..., hyökkäys Dagestaniin, sen sijaan että olisivat rakentaneet omaa maataan. Moraalinen etulyönti meni..., heillä on kyllä aivan liian sotaisia mentaliteettiä, siinä Tšetšenian-draaman ainekset”.

Pasifistiksi tunnustautuva Husein Erkenov, kansallisuudeltaan karatšai, kritisoi haastattelussa rankasti valtiollista elokuva-rahoitusta sisäpiirien ja vallanpitäjille soveliaiden elokuvaohjaajien suosimisesta. Erkenovin karatšai-kansan pakkosiirrosta kertovaa näytelmäelokuvaa nimeltä *Kylmä* (1991) arvosteltiin Moskovassa “venäläisyyden häpäisemisestä”. Sitä ei suostuttu esittämään pääkaupungissa muualla kuin Elokuvatalon erikoisnäytöksessä. Ohjaaja piti haastattelussa pahana eteenä sitä, että vielä 2000-luvun alussa Venäjällä sotaavaat ja -rikokset hoidetaan yhä vaikenemalla. Yhä enemmän on niitä kiihkokansallisia piirejä, jotka julistavat avoimesti: “Venäjä venäläisille!”. Erkenovin mukaan etnistä kansallisvaltiota rakennettaessa unohdetaan Venäjän laajuus, sen erilaiset kansat ja etninen sekä kielellinen sekamelska. “Koko käsite Venäjän kansallinen etu tuntuu tästä perspektiivistä kovin keinotekoiselta ja kaksimieliseltä”.

Lähteet:

Na toi voine neznamenitoi... . *Iskusstvo Kino* 7 / 2000, 4-29.